

Vestmannen

Nr. 7

Bergen, 20. september 1993

9. årgang

Politikarar og målsak

Samnorskparagrafen i Språkrådet for hogg

18. august skipa Hordaland Mållag til eit ope møte um målsaki mot år 2000. Hordaland Mållag hadde greidd å samla eit heilt ordskiftelag av førande politikarar. Dei mest rikskejende politikarane var Hallvard Bakke frå AP, Anita

Ordstyrarar for møtet var Ole E. Bø og Inge Håkon Teigene. Ordstyrarane som både er målmenn, var engasjerte og spurde ut politikarane soleis at dei ikkje kunde lura seg undan med å snakka um berre laust og fast.

Leidar i Hordaland Mållag, Ingeborg Mjør, innleidde møtet med å visa til at målsaki og målrørsla ofta kjem på sidelina i det politiske ordskiftet. Me i Hordaland vilde reisa målordskiftet i valkampen, difor skipa me til dette møtet, sa ho. Etter innledingsordi fekk målføreentusiasten og sildakongen frå Haugesund segja nokre skjemtsame ord til ettertanke.

Deretter tok den offisielle parten av møtet til. Ordskiftelaget fekk segja noko um korleis dei vilde fremja målsaki. Høgre, Arbeidarpartiet, SV og Frp nøgde seg med å umtala kulturpolitikk i generelle vendar.

RV og Senterpartiet var dei partii som greidde å vera mest handfaste. RV-representanten tala varmt um å sameina kulturimpulsar i by- og bygdekultur, og han mana til kamp mot alle som undergrev nynorsken og nynorsknormalen - både bokmålsfolk og målfolk. Me må få dei store næringslivskonserni til å akseptera og bruka nynorsk, appellera han.

SP sette opp ei heil lovnadslista. SP lova å arbeida for full jamstelling millom målformene. SP vil styrkja norskfaget og dialektupplæringsdelen innanfor norskfaget. SP vil forsvara obligatorisk sidemåsstil, arbeida for å tryggja nynorske læremiddel og for å gjera skulebøker tilgjengelege på både målformer. Det skal verta interessant å fylgja Senterpartiet i dei sakene.

Apeltun Sæle frå KrF, John Dale frå SP og Kjellbjørg Lunde frå SV. Elles møtte Øyvind Helleraker frå Høgre, Leif Hjeltnes frå Frp, Lars Sponheim frå Vinstre og Terje Kollbotn frå RV.

Bakke tuklar med valretten

Under ordskiftet slapp folk frå salen til med innlegg og understrekningar. Serleg mange vilde umtala eit framlegg som Hallvard Bakke hev vilja og vil fremja for Stortinget. Bakke vil at det skal vera minst 20 elevar fyrr det kann skipast parallelklassor. Mange var usamde med Bakke når han hevdta at ei slik ordning vilde vera gagnleg for nynorsken, jamvel um Bakke poengtera at ordningi vilde gjeva fleire nynorskklassar i kjernestroki.

Hans Olav Brendberg ottast for at pressumrådi kring Bergen vilde verta tvinga yver til bokmål. Skulemållskrivaren i Hordaland Mållag, Oddvar Skre, heldt eit innlegg for den noverande ordningi. Det same gjorde Nils-Aksel Mjøs. Eg hev budd i Nordland, og Helgelandsrådet hev ein 100-årstradisjon for nynorske parallelklassor. Tradisjonen vert broten um framlegg til Bakke får vind i segli, meinte Mjøs.

Samnorskparagrafen i søkjeljøset

Fleire frå salen hadde ordet. Lars Bjarne Marøy heldt eit innlegg som konkludera med at den rådande målstoda fører oss burt frå fyrelögane i samnorskparagrafen til Norsk språkråd. På bakgrunn av det innlegget spurde han kva tankar AP og Høgre gjer seg um samnorskparagrafen. Politikarane fekk fyrst høve til å svara på innlegg og spørsmål i ein avslutningsrunde. Der svara Hallvard Bakke at han ikkje er kjend med at det er tenkt å gjera noko med Språkrådet. Øyvind Helleraker frå Høgre meinte at Marøy hadde rett når han millom anna hevda at

dei som kjem frå kjernestroki hev eit dårlegt grunnlag til å nyttja nynorsk. Det er også grunn til å frykta at både kvaliteten og kvantiteten av nynorsken vil verta lågare i høgskulemiljø, meinte den målvenlege austlendingen.

Uppsummering

Willy Dahl summera upp ordskiftet. Dahl slo fast at heile ordskiftegruppa sette prinsipp framfor økonomi; han tykte det var ein god debatt. Politikarane som møtte fram, var saklege og handfaste, og heldt seg undan taktskifte og polemiske slagsida.

Og politikarane tok spørsmål frå salen på ålvor. Dette var eit uplyftande ordskifte, slo Willy Dahl fast.

Meldar

Studentmållaget i Oslo

Det vert upplyst at notisen me hadde i nr. 6 under yverskrift *Vikværingen* var uheilsleg. Me nemnde ikkje at målungdomen og Studentmållaget i Oslo gjorde viktigt og verdfullt arbeid for målklassa på Sagene i Oslo, m.a. med vitjingar og samtalar med foreldre. Ærast den som ærast bør!

Tankekorn

**Det er lett verk,
som med lyst er gjort.**

*Norsk ordtøkje etter
Ivar Aasen*

Ivar Aasen-stiftingi formelt skipa

Ny institusjonalisering av norsk mål

Denne stiliserte teikningi av Aasen-tunet er henta fra «Den Friyndte Ungdomen», 5. samling, Risør 1921. Teiknarnamn vantar. Jens Dagestad og Erik Gunleikson stelte med skriftrekkja.

Måndag 30. august 1993 vart Ivar Aasen-stiftingi formelt skipa på Møre Folkehøgskulde i Ørsta. Alle lag og institusjonar inndregne i det fyrebuande arbeidet, var med på dette møtet, der både målsmenn og varamenn var innkalla. Jostein Nerbøvik, leidar i fyrebuingsbolken, vart no vald til leidar for den nye stiftingi. Ola E. Bø vart nestleidar. Møtet vedtok å venta til fyrste styremøte med val på arbeidsutval/underutval.

Ketil Jarl Halse (DH i Volda) leidde skipingsmøtet og Jon Tvinneireim (Møreforskning) var skrivars. Jostein Nerbøvike heldt ei innleiding um bakgrunn, arbeidsmål og framtidssplanar for Aasen-senteret, og Bente Vatne tala um Dei Nynorske Festspela. Skipingi fall på eit sers lagleg tidspunkt, slo Nerbøvik fast - midt under festspeli, og like etter eit positivt og lovnadsrikt utspel frå statsråd Åse Kleveland. Bente Vatne heldt fram at festspeli skal verta årvisse, og eit ynskjemål no er å få ein dagleg leidar i full post. Festspeli skal synleggjera det som Ivar Aasen-senteret stend for. På møtet var det ordskifte og god stemning.

På ein pressekonferanse etter sjølvre møtet vart det lagt vekt på at stiftingi må vera eit aktivt tiltak, og ikkje eit prydadsverk. Frå styremaktene vil det venteleg koma kritiske spørsmål um arbeidspågåvone, og dette må styret bu seg på. Ei viktig sak er å få ei fast organisatorisk binding til dei nynorske festspeli. Når det offentlege kjem inn for fullt med økonomiske midlar, er det tenkjeleg at den noverande stiftingi må umorganiserast, og slik kann det vera eit ynskjemål å gjera seg

sjølv uturvande. Grunnlaget under Ivar Aasen-stiftingi er tvo jamstelte einingar - *Aasen-instituttet* med vekt på gransking og undervising knytt til høgskulane i Volda, og *Aasen-huset* med museum, boksamling, møtelokale, kunstsamlingar og kulturformidling knytt til Aasen-tunet i Hovdebygda.

Det er 14 skiparar bak Aasens-stiftingi, og skiparane utgjer styret. Neste styremøte vert ventet i Oslo - for å understreka at dette er eit nasjonalt kultursenter.

Skiparane:

Desse skipa Ivar Aasen-stiftingi (talsmann og varamann nemnde bak kvart lag/kvar institusjon):

Noregs Mållag (Kristian Hanto, Jan Olav Fretheim)

Noregs Ungdomslag (Jarle Tømmerbakke, Kari Lise Svaleng)

Det Norske Teatret (Ola E. Bø, Kristin Eikli)

Det Norske Samlaget (Jostein Nerbøvik, Ottar Grepstad)

Sunnmøre Museum (Edvard Molvær, Gunvor Krogsæter)

Ivar Aasen-museet (Jens Kåre Engeset, Borg-hild Aasen Lødøen)

Møre og Romsdal fylkeskommune (Per Arne Skomsø, Jon Aasen)

Ørsta kommunene (Jan Magne Dale, Bente Vatne)

Volda kommune (Karl Helset, Kai Raaberg)

Møreforskning (Jon Tvinneireim, Lidveig Bøe)

Volda lærarhøgskule (Sverre Måseidvåg, Torbjørn Urke)

Landssamanslutninga for nynorsk-kommunar (Arnfinn Vigrestad, Magne Rommetveit)

Vestmannalaget (Jostein Krokvik, Svein E. Kvamsdal)

Jostein Nerbøvik tek doktorgraden

Leidaren for Ivar Aasen-stiftingi i Ørsta/Volda, Jostein Nerbøvik, skal disputera for doktorgraden i historie ved Universitetet i Trondheim den 24. september. Avhandlingi hans heiter *Bønder i Kamp. Bygdefolkets krisehjelp 1925-35*. Opponentar vert professor Hans Fredrik Dahl og Tore Pryser.

Umfraamt doktoravhandlingi hev Jostein Nerbøvik skrive mange historiske arbeid. No i år kjem 2. utg. av *Norsk historie 1870-1905. Frå jordbruksamfunn mot organisasjonsamfunn*, ei bok som hev kome i fleire upplag.

Kva lova Åse Kleveland um Aasen-senteret?

Dei andre nynorske festspeli i Volda og Ørsta hev vorte ein siger, slik fyrste speli i 1992 var det. Kulturminister Åse Kleveland opna festspeli i år, og alt ved opningi sytte ho for ei optimistisk stemning. Dette vart ikkje veikare etter Kulturministeren laurdag den 28. august var med på umvising i Aasen-tunet, der Åse Kleveland helsa på folket i Aasen-garden, og der dei mest verksame eldsjelene bak Aasen-senteret var med.

Åse Kleveland heldt fram at riksstyret ynskjer å byggja Aasen-senteret. Det er ei stor uppgåve, jamvel etter internasjonale mål, og fyrebuingsarbeidet må gjerast snøgt, slik at bygging kann koma i gang.

Det er tanken å setja ned eit utval med folk utpeika av Kulturdepartementet og Kyrkje- undervisnings- og forskingsdepartementet. Utvalet skal gå igjenom heile prosjektet, «kna» det og talfesta pårekna kostnad.

Ho peika på at prosjektet får eit stort umfang, i og med at senteret skal ha ei vidgreina gjerning og sameina vitskap, kunst og kultur, og ho heldt det ikkje utenkyleg at det kunde verta tale um ei stegvil utbygging. Men Kulturministeren var viss på at ein slik Ivar Aasen-institusjon trengst.

- Me treng dette for å styrkja plassen til nynorsken, og for å synleggjera nynorsken. Og me treng institusjonen til næring for sjølve det nynorske målet.

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingst på poststader og beint
frå forretningsføraren eller bladstyraren

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 8401.21.43027

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 05 31 79 29 / 05 16 37 32

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 700 21 429

Forretningsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde
Telefon 05 99 15 25

Prenta hjå:
Nytrykk
6143 Fiskåbygd
Telefon 700 21 307

VESTMANNALAGET

Torsdag 23. september på Bryggens Museum kl. 19: Fyrste vanlege lagsmøte etter sumarferien. Passasjersjef Wilhelm Waage talar um *Dikt og songar me lærde*. Mykje song på møtet. Tak gjerne med Norsk Songbok dei som måtte ha henne.

Torsdag 21. oktober på Bryggens Museum kl. 19: Målmannamøte. Student Lars Bjarne Marøy og skrivaren i Hordaland Mållag, Hans Olav Brendberg, innleider til ordskifte. Gjer dette møtet godt kjent millom ungdom, og bu dykk til friske innlegg.

Torsdag 18. november på Bryggens Museum kl. 19: Kulturjournalist Reidar Storaas talar um *Tonediktaren Geirr Tveit*.

Torsdag 16. desember. Jolemøte. I Kredittkassen (tidlegare Fokus Bank og Vestlandsbanken) Rådstuplass 2, kl. 19: Forfattaren og bladstyraren Jostein Krokvik talar um *Ny Hungrvekja og Jan Prahl*. Boki hans um dette emnet vil verta lagd fram på møtet. Varm mat og hyggjeleg bordseta. Pris ca. kr. 150,- Til dette møtet må me ha påmelding minst ei veka fyreåt, og det vil verta lagd fram lista på lagsmøtet den 18. november der folk kann teikna seg. Elles må det skje yver telefon 55 16 37 32 seinast sundag 12. desember.

Torsdag 20. januar 1994 på Bryggens Museum kl. 19: Forfattaren Jo Gjerstad talar um *En vandring rundt Store Lungården*. Ljosbilete. Bladet Tuftekallen på alle møti.

Dialektlina og i-målet

Etter at samnorskpolitikken køyrdé seg i hel, stod den ideologiske avløysaren i målrørla fram - *dialektlina*, som eg helst vil kalla *målførelina*. Røtene er eldgamle. Og dialekttenking kjem venteleg til å vara ved so lenge norsk skriftmål og norske målføre finst. Målførelina voks seg til ei sterk ideologisk kraft serleg utpå 60-talet, blømnde friskt på 70-talet, er framleis sterk, men hev, ikkje minst siste ári, openberra visse indre veikskapar. Med det er meint - målførelina kann fremja og styrkja norske målføre, ein viktig ting, men synest ikkje åleine vera grunnlag godt nok til full etterreising av eit norsk nasjonalmål som vil kunna hevda seg mot norskdansken.

Snakk dialekt, skriv nynorsk, lyder eit kjent slagord. Eit slagord er i beste fall ei delsanning. Det kunde like gjerne heita *snakk dialekt, skriv bokmål*, som er røyndomen for dei fleste.

Kor som er, målførelina hev ført til mykje gagnleg for målet, målreisingi og serskilt målføri. Det er ålmənt godteke at kva målføre som helst kann brukast kvar som helst i landet i alle dei samanhengane folk flest møter.

Men samstundes hev målførelina og talsmennene for henne i sumt nærast vore livredder for å taka fylgja av læra si. Dertil hev mange enda i logiske hengjemyrar og sjølvmotsegjingar, med di det ser ut for at dei tolkar umgrepene *norske målføre* likt med «alt talemål i landet». Dette er sjølvsgart meiningslaust. *Norsk målføre* er ikkje slumpesamt bokmålsnedfall med dansktske ord og endingar.

Målføretalsmenn tykkjест ikkje skyna eller bry seg um å føra sluttsummen av eigi tenkjing yver på det norske skriftmålet. For skal ei målførelina knytt til målrørla ha noko for seg, må det syna att i skriftmålet. Den klare fylgia av målførelina er regionale nynorskvariantar, ikkje hermetisk skilde, men med jamstelt rett til grunnleggjande norskboeker. Det finst mange typologiske skilnader på målføri i ulike landsluter, men hovudskiljet gjeng millom i-mål og a-mål. Eg vil tru at two nynorskavbrigde - med hovudvekt på i-mål og a-mål - vilde fanga upp det mest grunngrindande.

Fyre 1938 fanst det jamstelte parallellutgåvor av grunnbøker med i-mål og a-mål. Krinsane hadde sjølv rett til å velja, og i sume målbygder var det både i-målskrinsar og a-målskrinsar. Dette var demokrati. Det verka bra. Det gjer demokrati på sitt beste. Forbodet mot valfridom i 1938 var eit yvergrep både mot demokratiet, i-målet og målføri.

Målførerørla må taka fylgia av sjølvre grunnskiljet millom norske målføre - i-mål og a-mål. Elles er det ei falsk målførerørla. Me må få att det språklege demokratiet med ein valfridom som folket vart fråraná i 1938. Og offentleg mål må få att den breiddi som i dag vantar.

J.Kr.

Nytt frå Norsk Bokreidingslag

Desse 1993-bøkene er i handel:

Bilete og tekstar frå Det gamle testamente

Tekstar frå 1921-bibelen, utvalde og illustrerte av Bodil Cappelen. Med fyeord av Olav H. Hauge. Kunstbok.

Ib. kr. 195-

Jostein Krokvik:

Ny Hungrvekja og Jan Prahl

Fyrste utførlege skildring av den sermerkte bergensmålmannen Jan Prahl og den originale boki hans.

Hefta kr. 160,-

Norsk Bokreidingslag

Postboks 2672
5026 Bergen-Møhlenpris

Sagt:**Kulturell puddel**

Festspeldirektør Lorentz Reitan vil ha like mykje pengar som institusjonsteatra. Sponsorkronene turkar inn, og Festspela må tæra på flesket for å få budsjetta i hop. Men er Staten rette adressa for Reitan sine bøner? Under Festspela speglar heile det nasjonale borgarskapet seg i kvarandre sine funklande diamantar. Eit par måleri og nokre av dei avgadde halssmykka frå dei kvart år, skulle vera nok til å fiffa opp denne kulturelle puddelen.

Leidar i Gula Tidend

Vaksenupplæring

Åtte norske professorar har funne det på sin plass med eit kort vaksen-opplæringskurs for OL-planleggjarar. Dei har skrive eit brev til LOOC der dei ber om at skiltinga under Lillehammer-OL avspeglar den norske språksituasjonen, slik skiltinga og annonseringa under Barcelona-OL avspegla den spansk-katalanske.

LOOC har her fått ein framifrå sjanse til å syna at dei ikkje berre har det i beina.

Arnhild Skre i Dag og Tid

Dan rette Samheldstanken

Fyre dan rette Samheldstanken er ingen Stad av Landet Avkrok ...

Henrik Krohn i «Fraa By og Bygd» 1871

Sentralisering

At centralisera alt gildt paa ein Stad, skal dessutan syna seg at vera til liten Bate fyre Aalmannahugen, medan darimot ingen Ting synest vera meir fruktberande fyre dan folkelege Samhugen og dan nationale Uppfostring, en at halda i Æra dei Stader i Landet, aust elder vest, nord elder sud, som hava historisk Verde, som bera paa historiske Minne.

Henrik Krohn i «Fraa By og Bygd» 1871.

LOOC

Det naturlege ville ha vore at LOOC heldt seg til mållova utan vidare, og at skiltinga var på begge dei offisielle målføra. Det har med symbolverdiar å gjere, og skal Lillehammer-OL vere eit slags utstillingsvindu for norsk kultur og dei norske verdiane, så blir ikkje vinduet komplett utan at også begge målformene er med. Vanskelegare er det ikkje.

Leidar i Sunnmørsposten

Som ordførar

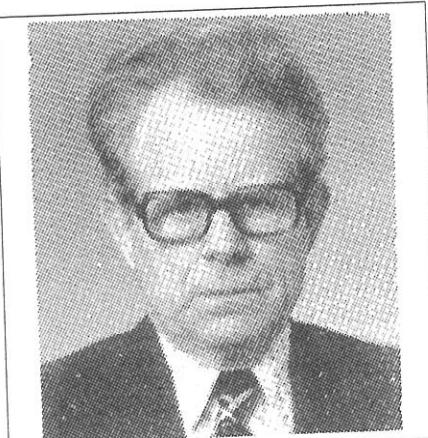
Det er ein dansk seiemåte dette, å brukha som attåt eit namnord til å fortelja kva t.d. ein mann er. Ofte kan ein brukha til i staden: - Olav Teigen vart vald til formann (ikkje som formann). - Han brukte paraplyen til stav, (ikkje som stav). Stundom set ein inn ei setning: Han slo seg ned på Eide, og vart kjøpmann, (ikkje som kjøpmann). Han leika seg då han var smågut, (ikkje som smågut).

I ei lokalblad las eg nyleg um ein ordførar som hengde Kongens fortensmedalja på ein trugen tenar i heradet. I bladet stod det: «Som ordførar tykkjer eg Lars Åsen har gjort ein framifrå innsats i alle år». - Ein skulde mesttru det

var Lars Åsen som hadde vore ordførar! Han kunde ha sagt: - I alle år eg har vore ordførar, har Lars Åsen gjort ein framifrå innsats. Men ordføraren var heller fersk. No trong han ikkje plent fortelja at han var ordførar; det visste folk, og bladmannen hadde alt fortalt det. Men ville han briska seg med det, kunde han ha sagt: - Ordføraren tykkjer at Lars Åsen har gjort ein framifrå innsats i alle år.

Ikkje so sjeldan kan ein høyra i eit møte: - Som ordstyrar vil eg minna um osb. Stutt og greidt: - Ordstyraren vil minna um osb. - nett som i Stortinget: - Presidenten gjer merksam på -.

Sigurd Sandvik

Sigurd Sandvik var 80 år den 12. september. Han var i Oslo på åremålsdagen, som fekk gå utan noko styr, som han kalla det. Sigurd Sandvik var lærar på Sunnhordland Folkehøgskule, Halsnøy Kloster, i nærare 40 år, framimot 30 av desse åri var han styrar - rektor. Han slutta der for pensjonsgrensa i 1980.

I målrørsla er han ein landskjend mann, og han hev havt ei mengd tillitsumbod. Han hev vore med styret i Noregs Mållag,

ei tid på 1950-talet nestformann. Han hev vore med i styri i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet - der han framleis er styremedlem. I Vestlandske Mållag var han i si tid formann. Og han hev vore med i styret i Norsk Måldyrkingslag, der òg var han formann. Og han hev vore og er med i lokalt målarbeid.

Etter Sandvik nådde pensjonsalder hev han vore verksam med bokskriving. I 1983 gav han ut *Kjærleik og livssyn. Grundtvig i ungdomsår*, med mange umsette Grundtvig-dikt. I 1986 kom *Gamle ordfrå Suldal*, og i 1991 kom det store arbeidet hans *Suldalsmålet*. I 1989 kom den prydelege boki *Sunnhordland Folkehøgskule 75 år*, der Sigurd Sandvik var skriftstyrar. Og no i år er boki *Littla-Ola* snart ventande på Norsk Bokredlingslag. Og han hev meir i emning, høyrest det ut for.

Det som her er skrive er langt ifrå fulldekkjande. Sandvik hev òg vore ein trottig medarbeidar i ymse blad og tidskrift; ikkje minst hev me som les Vestmannen fenge glede av stykki hans. Og me vonar på meir. Til lukka!

Jostein Krokvik

Bokprisar

På landsmøtet i Noregs Mållag i juli 1993 fekk Jon Fosse Nynorsk litteraturpris 1992 for boki «Bly og vatn» (Samlaget). Fosse hev sameint stil og innhald serskilt godt; han brukar språket meisterleg, heiter det. I domsnemndi sat Maria Høgetveit Berg, Steinar Gimnes og Synnøve Skjøng. (Lars Bjarne Marøy skriv um boki i dette nummeret av Vestmannen).

Rune Belsvik fekk Nynorsk barnebokpris

1992 for ungdomsboki «Kjærleiken er eit filmtriks» (Samlaget), eit fritt framhald av «Alle dei fine jentene» frå 1988. I domsnemndi sat Ingeborg Mjør, Jardar Skaadel og Finn Tveito, og dei meiner at boki formidlar større sanningar enn dei som hev med ung kjærleik å gjeia. Ein prestasjon av rang, segjer dei millom anna.

«Bly og vatn»

Jon Fosse fekk Nynorsk litteraturpris på siste landsmøte i Noregs Mållag for boki «Bly og vatn» (Saml. 1992). Her skriv Lars Bjarne Marøy um denne boki:

I 1992 skreiv forfattaren Jon Fosse boki *Bly og vatn*. Hendingi krinsar rundt ein bladmann og ei gategjenta. Bladmannen hev kome til ein framand stad, der han skal gjera nokre intervju. Brått grip ei gjenta tak i frakken hans fyrr ho segner um på gata. I resten av boki høyrer me korleis bladmannen tek seg av henne, og lét vera å gjera dei intervju han hadde tenkt.

Bladmannen syner ei umsut for gategjenta som fåe, um enn nokon, tidlegare hev synt. Um forfattaren hev meint å skissera røyndomstrue hendingar, er eit ope spursmål. Personane vert etter mi meining ender og då symbolfigurar. Utifrå ein slik lesemåte meiner eg at det er upplegg til sosial-etiske dryftingar i boki. T.d. kann me spryja på kva måte det er rett å hjelpe sokalla lause element. Hovudpersonen undrast på um han skal kjøpa klede til gjenta. På same måte kann me undra oss yver um me skal skaffa bustader til lausgjengarar. Samfunds-

kontrollørar møter me fleire stader i boki. Dei signaliserar at det er krav til kva du skal og bør gjera. Dei er vaktarar av skikk og bruk og godkjend moral. Dei stend for grensene millom det innarbeidde og akseptable, og underverdi. Det er ikkje visst at samfundskontrollørarne alltid hev rett.

Den logiske bresten i boki er den naive tenkjemåten til hovudpersonen. Han lét til å tru at gjenta hev drukke seg full, og at alt skal verda bra når ho vert edru att. Det er no elles merkeleg at noko av det fyrste han gjer etter at gjenta hev vorte «edru», er å invitera henne på øl. Heila tidi kjem han å sjå til ikkje på at gjenta kann vera narkoman eller prostituer. Det er den fyrste tanken som slår meg etter eg hev lese 10-20 sidor i boki. Mannen reagerer ikkje eingong på at fleire personar upplyser han um at det er ei *fin dama* han hev funne seg. Det er fyrst i slutten av boki me merkar at han hev vorte eggja av dama av di ho er hora. Ei slik framstelling må Jon Fosse lenger ut på landet med.

Når dette er sagt, so må det òg segjast at det er mykje godt stoff i boki. Boki vekkjer refleksjonar, og den nakne forteljingi hev ein intimitet som er forløysande. Jon Fosse er i mangt ein kreativ og original forfattar.

Lars Bjarne Marøy

Torvald Tu

For ei stund sidan var det eit program i radioen um forfattaren Torvald Tu (1893-1955, frå Klepp). Han hev synt seg svært umtykt i den seinare tidi. Det er fyrst og fremst gjennom upplesingar at Tu hev vorte kjend. Bøkene hans hev ikkje vorte umtala av litteraturhistorikarar, men no hev det vorte skrive ei hovuduppgåva um honom.

Tu var landskjend for dei lystspeli han skreiv. Mange ungdomslag hev spela lystspeli hans. Dessutan reiste han sjølv rundt som uppesar på ungdomshusi kringum i landet.

Tu trudde han skulde slå igjenom som forfattar etter at han hadde vorte ovleg godt motteken med stykket «Kjærleik på Lykeland» på Det norske teatret. Då kjøpte han seg den sokalla «hytta i Mosberghagen». Men Tu hadde ikkje lukka med seg, endå um han heldt fram med å skriva.

Tu var kjend som humorist, men Åne Håland som hev skrive hovudfagsuppgåva um honom, uppdaga at mange av programuppsetti ogso hadde med åvorlege dikt som han ikkje framførde. Åne Håland

meiner at han hadde lyst til å lesa ålvorlege dikt i jambreidd med dei morosame, men når det leid ut på kveldarne vart presset um å vera løgjen for stort. Då bøygde han av.

Tu skreiv mange forteljingar som kan minna um Asbjørnsen og Moes eventyrforteljingar. Eventyrforteljingarne hev berre vore kommentera av Knut Liestøl, og han let vel yver deim.

I yngre år var Tu ein ihuga sosialist, og han skreiv millom anna denne diktstrofa:
*Likt sku det vore, so alle fekk eiga.
 Alle fekk eta av bognande bord.
 Alle slapp tigga og låna og leiga.
 Alle var eitt på den herlege jord.
 Slik sku det vore og so må det bli,
 som tanken skal skapningen og vera fri.*

Programverten snakka med fleire som hev greida på Torvald Tus liv og forfattarskap. Eit svært godt program var det. Dei som var med i programmet tykte at Tu var miskjend. Etter det me høyrdé um honom i programmet, burde det bøtast på.

Lars Bjarne Marøy

Demokrati

Sume som hev forsvara 1938-målet, trur framleis at dette målbrigdet skulde vera ei demokratisk utviding av nynorsken. Dei hevdar at skriftmålet vart ført nærmere talemålet til folkefleirtalet, segjer ein høgnorskmann.

Sanningi er motsett. Fyre 1938 fekk nynorske skulemålskrinsar sjølve velja um dei vilde ha i-mål eller a-mål. I 1938 miste dei denne demokratiske retten. Korleis kann eitt einspora statskonstruera kunstmål vera ei demokratisk utviding av two jamstelte typologiske målformer? Korleis kann forbod mot val vera demokratisk?

Fint mål

I «Von og veg» som er kalla Nikolaus Gjelsviks testament til målfolket, skrev Gjelsvik:

Då Peter Hognestad skreiv kyrkjeritualet på norsk, spurde han meg kva han skulde gjera med «Hans Majestet Kongen, hennes Majestet Dronningen, Hans kongelige Høihet Kronprinsen». Fleire var det ikkje den gongen. Set berre Kongen, Dronningi og Krunprinsen, meinte eg. Det vert finare mål og meir høvelegt i ei kyrkjebønn enn desse tarvlause tilleggstitlane.

Her har me fylgt lâke utanlandske mynster i langsamlede tider, tankelaust og kritikklaust, endå so komisk desse tilleggstitlane tek seg ut i denne samanhengen.

Toralv Bergwitz til Latvia

Me høyrdé at Toralv Bergwitz vert i Latvia komande skuleår. Han skal vera lærar for latvisk ungdom i norsk og engelsk. Toralv Bergwitz som bur i Arendal, er ein kjend og verksam aasenmann, han hev vore med i styret for Ivar Aasen-sambandet og han skriv i blad, millom anna i Vestmannen.

Norskspråkleg hjelpebok for trengande

Ola Breivega:

RÅD FOR URÅD

Vegvisar gjennom nynorske minefelt

Samlaget 1993

Med denne hjelpeboki hev Ola Breivega først og fremst siktat seg inn mot offentleg tilsette, folk med bokmålsbakgrunn som stundom eller alltid brukar nynorsk i statstenesta. At det hev vore trong til ei slik hjelpebok, er det ingen tvil um. Det er ingi heilskapleg mållæra dette; tekstu samlar seg um viktige kjernepoeng.

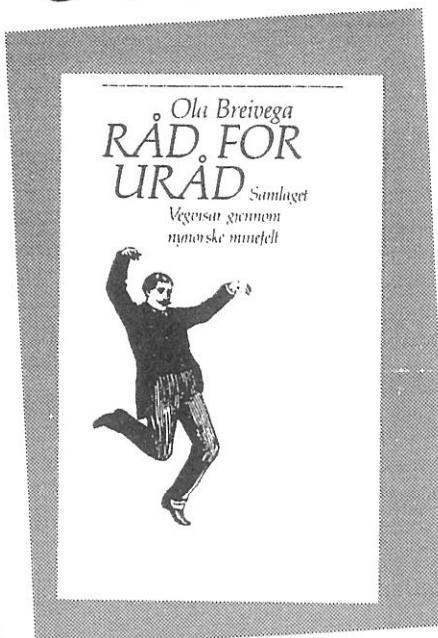
Klassisk mål sakna

Boki er skrivi på lærerboknormal - dei sokalla hovudformene. Der det innanfor denne normalen er meir enn ei form, held ikkje boki nokor fast lina; me finn *fyrst* og nemneform på *a*, men derimot ikkje *me* og *ljos*. Sume vil sakna at det ikkje er gjort litt nøgnare greide for tillatne tradisjonelle sifdeformer, serleg i-målet. Dette kan kanskje forsvarast utifrå det påtenkte hovudsiktemålet med boki. Men um dei i det sentrale statlege fehus brukar desse formene, gjeld dette langt ifrå alle offentleg tilsette. Og i kgl. res. frå 24/7-1981 som regulerar målbruk i statstenesta, er det lagt til at «i vår språksituasjon bør vises rimeighet i praktiseringen av slike regler, og legges desto større vekt på god og klar språkføring.» Burtsétt frå at resolusjonen er mogen for avløsing, må i-målsbruk i nynorsk i dag koma inn under den «rimelighet» det er tale um. Ei noko meir dekkjande innføring i den tradisjonelle restnynorsken som finst att i skulemålet, hadde etter mitt skyn gjort seg, ei stutt innføring i i-målet og reglane for det.

Lettskrivi

Dette får vera nok syreblanding. I ordlegging og uppbygning er boki leikande lett skrivi; eg trur det skal leitast lenge fyrst nokon finn eitkvart å setja fingeren på slik. Ikkje sjeldan vert mållærebøker heller turre og trøytesame for mange, litt av eit ork og ei øydemarksvandring å slita seg igjenom. Ikkje her; boki er so lettskrivi, stundom vitig, at ho stykkevis minner um ei morobok.

Med tanke på den målgruppa forfattaren hev i tanke, nærmar han seg emnet på ein kontrastiv måte, som han kallar det. Med det er meint at han helst set ljuset på skilnader millom bokmål og nynorsk, mindre på samanfallande drag. Kanskje er tilnærningsmåten ei hovudårsak til det vellukka utfallet, saman med den sterke evna til å

gripa tak i nett dei punkti som mest og oftast vert misbruka i skrift.

Ein stor part av innhaldet knyter seg til ordlegging og til bøygning av namnord og gjerningsord. Og i boki finn me m.a. umtale av «substantivsjuke», genitiv, bruk av refleksive gjerningsord og heller utførleg um korleis perfektum partisipp skal brukast og samsvarsbøygjast.

Barbari

Velvalde er dømi på tidgjengde barbarismar - eit gammalt og høveleg ord - som sprett upp verre enn sopp i haustskog på dei mest uventa stader. Eit av dei er ufriskjet *finna stad* som trivst godt saman med ufolkeleg og substantivsjukt nedfall. Øvrig, samt og samlege høyrer ikkje heime i vårt mål. Det gjer heller ikkje ovanfor i tyding andsynes eller imot; ovanfor tyder berre ovanfor, dvs. det motsette av nedanfor. *Einkvar* finst ikkje i nynorsk; det heiter kvar, alle e.a.

Breivega kjem inn på misbruket av det påpeikande pronomenet *den*. Det må ikkje brukast som personleg pronomen, ein regel det vert synda mykje imot. Det heiter: *eg slukte denne boki; ho var god*. Men derimot er det rett å skriva, um pronomenet skal ha vekt: *eg slukte denne boki; den var god (den)!*

Og dette får vera sluttord: Boki til Breivega *er god*. Ho vil vera til hjelp både for folk med bokmålsbakgrunn og med nynorskbakgrunn. Men med den amputerte utgåva av målet *me* her møter, lærerboknormal, høver ho nok best for den språkleg einsretta og vengjeklypte lesargruppa ho er tiletla.

Jostein Krokvik

Fest-tilstelling for flyktninghjelp

Vi bankar på! Vi bankar på!
Vi bankar på kvar hjartedør
og bed for dei, der hjarto blør
i einsemds kulde, klam og rå.

Vi bed for dei, som barnet legg
med feberpuls mot rima vegg
i Armodskrå, i Heimlausland,
på grå fortvilings nakne strand.

Vi bed for dei, som utan ord
i draumen bankar på hjå deg;
for dei, som ser ein gyllen veg
mot Nansens land, mot Bjørnsons Nord.

Inge Krokann

Dette diktet av Inge Krokann er frå 1956. Det er prenta i «Augo ser så mangt» ved Ragna Myrstad Bjørkum og Ingeborg Donali, Dølaringen Boklag 1993. Bokmelding i Vestmannen nr. 6-1993.

Då den engelske målstriden var livsfårleg

Av Olav Aarfot

England har ei fargerik historie. Det eldste folket i landet, *keltarane*, veit me lite om. Største stamma kalla seg *britar*. Av det kjem namnet Britania.

Fra år 55 f. Kr. hadde romarane makta i landet, heilt til det 5. hundreåret, då dei talrike *anglarane* og *saksarane* (frå Nord-Tyskland) la England under seg. Dei kalla no landet Angelland, som seinare vart til England.

Keltarane vart gjort til trælar. Men ei stamme rømde til Wales, der mange talar keltisk den dag i dag. Elles vart no angel/saksisk (engelsk) folkemålet.

Men som folket vart eit blandingsfolk - slik vart òg målet eit blandingsmål. Serleg fekk romerske og franske ord stort rom, men òg norrøne (gjennom vikingtida). Romerske ord kom inn med kristendomen, munkelivet og paveveldet (frå det 6. hundreåret), franske med William Landevinnar som hertok England i 1066. Det kom no ei *hard* tid for det engelske målet. Engelske prestar vart avsette og franske tilsette - og borna vart *tvinga* til å læra fransk.

Det er Lars Risvoll som gjev desse opplysingane i eit lite skrift *Engelsk målsøge og engelsk målstrid*. Her er litt av det Lars Risvoll vidare skriv:

Nasjonalstrid og religionsstrid

Folket vart skilde i to flokkar, anten for eller imot engelsk i tale og skrift. Det som gjorde striden serleg beisk, var at det religiøse vart blanda inn. Og då Richard II døydde og Henrik IV vart konge, braut det ut ei rasande forfylgjing mot dei nasjonale. Forfylgjinga minner om kristendomsforfylgjingane i Rom. Det nasjonale og det religiøse var ofte blanda slik saman at det var vondt å skilja dei frå kvarandre.

Forfylgjinga hadde frå først av karakter av ein religionsstrid, og martyrbåla lyste kring i England. Men erkebispen skyna snart at rota til den reformatoriske rørsla var nasjonal, og både den reformatoriske rørsla og den nasjonale peika bort frå Rom. Det galdt difor å tyna den nasjonale rørsla.

Kongen gav erkebispen frie hender so han kunne bruka si makt. Fyrst sende han ut ei kunngjering og nekta folk å lesa Bibelen på engelsk. Men nokon åndstyrann ville han ikkje vera. Difor la han til at alle kunne lesa Bibelen på latin dersom dei ville. Men folket kunne ikkje latin. Ingen fekk lov å eiga eit religiøst skrift. Dei som hadde slike bøker måtte gje dei opp. Alle

som heldt seg etter kunngjeringa, lova han nåde og himmerik. Elles vart dei utstøytte av kyrkja og brende. Harde var desse føresegnene, og fylgte vart dei.

Ei mengd martyrbål

I 1414 vart John Claidone meld til erkebispen fordi han hadde ei engelsk bok. Mannen kunne korkje lesa eller skriva, men han fortalte at andre las for han, og det hadde vore til stor hugnad og trøyst for sjela å få Guds ord på eige mål. Samstundes vart ein bakar meld fordi han òg åtte ei engelsk bok. Både desse vart brende i Smithsfield. Det var dei fyrste martyrane i den nasjonale etterreisinga.

Erkebispen hadde venta eit stort fråfall frå dei nasjonale, men då det ikkje hjelpte stort, tok han til med ei systematisk forfylgjing i 1416. Han gav påbod om at i kvar einaste bygd skulle det innsetjast 3 mann som skulle fara ikring i kvart hus og leita etter engelske skrifter. To gonger om året skulle dei melda frå til erkebispen om arbeidet sitt. Alle som åtte ei engelsk bok skulle brennast. Tilsynsmennene var under eid plikta til å melda alle utan skil, elles fekk dei streng straff.

Det er ein mørk bok i den engelske soga som no tek til. Det minner om kristendomsforfylgjingane under Dioklesian, då folk vart brende i fall dei åtte eit religiøst skrift.

England fekk ei lysande rad av nasjonale martyrbål. Det er som det rys i oss når me høyrer kor hjartelause dei unasjonale prestane var, og kor fanatiske handlangarane deira kunne vera.

Nokre av dei nasjonale martyrane skal nemnast. Hjå John Baken fann tilsynsmennene ei bok som inneheldt Fadervår og artiklane på engelsk. For dette vart mannen brend.

Nicholas Belward vart sterkt teken av å høyra Guds ord på sitt eige mål, og han reiste til London og kjøpte seg eit engelsk testamente. Det kom for dagen, og han måtte på bålet.

Tilsynsmennene dreiv hardt på. På 7 år, frå 1424 til 1431, vart det i ei bygd brende 120 menneske fordi dei anten åtte eller hadde lese ei engelsk bok.

Men det galdt å få gjera ende på dei nasjonale, difor fekk presteskapet eigne domstolar og fekk dermed frie hender. Det var Edvard IV som på den måten ville gjera seg til vens med presteskapet. Martyrbål lyste verre enn nokon gong.

John Stillman åtte eit engelsk testa-

ment, men våga ikkje ha det inne i huset. Han gjøymde det i eit innhola eiketre. Dette kom for dagen, og han kom på bålet.

I 1519 var det nokre fanatiske prestevener som kom over nokre born som kunne Fadervår på engelsk. Det vart forhør på dei, og det viste seg at dei kunne både artiklane og dei ti boda på engelsk. Bispen og prestane krossa seg. Dette var 7 born til 7 fedrar. Alle vart førde for domstolen, og dei vart brende på eit bål. Men synet av dette gjorde folk rasande. Bispen laut då ut og forsvara seg, og berga seg med ei lygn: Alle dei 7 hadde ete kjøt på ein fredag. Difor vart dei brende.

I Lincoln vart 100 brende på eitt år. Mellom andre James Ward, sidan han hadde lært syster si Fadervår på engelsk. John Barnet for han hadde lært eit kapittel av Johannes evengelium utanboks. Og 8 namngjevne menn fordi dei hadde lese i et engelsk testament.

Mislukka terror

Slik heldt forfylgjingane på til Henrik VIII kom til makta. Kardinal Wolsey sa at den verste og styggaste synd i verda var Bibelen omsett til engelsk.

Det var ei gudløyse større enn nokon kunne tola. Men talet på dei som hadde lese Bibelen var så stort at han såg seg ikkje syn med å brenna dei.

Kring 150 år hadde presteskapet ved hjelp av statsmaktene prøvd å tyna det engelske målet i Bibelen og i religiøse skrifter, men det gjekk ikkje. Mange hundre hadde lide døden, berre av di dei åtte eller hadde hørt Bibelen opplesen på engelsk.

Livsens rett

Då kom det ein uforferda mann som tok striden opp for ålvor mot presteskapet og statsmaktene. Det var ei hjartesak for han å få Bibelen ut på engelsk. No var prentekunsten oppfunnen, og då slapp ein å skriva av Bibelen. Denne mannen var William Tyndale, fødd i 1483, på same tid som Luther.

Tyndale måtte røma til Tyskland. Der fekk han prenta Bibelen på engelsk, og Bibelen vart i tusental smugla inn i England.

Men ved svik vart òg Tyndale fengsla og brend.

I 400 år vart engelsk utestengt, men er no eit verdsspråk. Me har mykje å læra av den engelske målstriden, skriv Risvoll til slutt. Det er det enkle og klåre folkemålet som har livsens rett!

Byidentitet og målsak

Av Lars Bjarne Marøy

Hev me utvikla ein sams byidentitet i Noreg? Me kjänner til at bypatroten er levande. Byfolk er byrge av byane sine, og det må dei sjølvsgå ha lov til å vera. Lat det vera sagt at um eg vel å ha eit målperspektiv på byidentiteten, so meiner eg ikkje å hogga etter den byidentiteten som er knytt til det norske skriftmålet. Det er ein byidentitet som hører til i ein annan sfære enn den byidentiteten som eg sökjer etter. Eg trur at både den norske og den norske byidentiteten er røynlege og levande, men den byidentiteten som er knytt til det norske målet, kjem ikkje alltid klårt fram.

Me hev ikkje sterke bytradisjonar i Noreg. Samanlikna med fleire andre land, er me svært lite urbane. Dette tyder at bylivet er mykje knytt til umlandet til byen.

Den fyrste store byekspansjonen i Noreg tok til mot slutten av 1890-åri. Byane hadde til liks med bygdene teke vare på den norske målestetikken som vokste fram i millomalderen. Bymålet var like fullt mykje merkt av den norske måldanningi, og sist på 1800-talet byrja den norske måldanningi å verta eit naturleg uttrykksmiddel for byintelligensen. Dessutan vart det ålmenne skuletilbodet utvida, og kravet til å te seg innanfor ei språkleg daning auka.

Folkeflytting frå bygdene

I samanheng med den store byvoksteren forlet mange bygdefolk bygdesamfunni. Dei såg seg betre tente med å arbeida i byane enn på landet. Endå mange fann seg vel til rettes i byane, var det ikkje til å koma ifrå at målidentiteten til sume av dei nye byfolki kom i konflikt med det som var stovereint for det norske målhopehavet. Dei nye byfolki styrkte folkemålsinnslaget i byane, og la press på det norske målhopehavet, som hadde hatt ein makeleg målposisjon fram til hundradårrskiftet. Innyver 1900-talet skulde dette endra seg noko.

Me merkar presset mot det norske målhopehavet gjennom kravet um eit meir folkeleg språk. Den teaterdansken som dei prøvde seg med rundt 1850, før ein lærte og lærte status. Dana daglegtale vart det nye målidealet. Norsk dansken må tola møtet med dei breide bytalemåli, elles vil han tapa i samanstøyten og missa den kultur- og nasjonsberande funksjonen.

Det er kanskje på Austlandet at presset vart tyngst. Nye yverklassesbønder kjem i tettare hopehav med yverklassa i byane, og dei merkar presset både ifrå underklassesbønder og ifrå arbeidarklassa. Byaristokratiet (yverklassa) er redd for at

storbøndene skal knyta seg til bygdekulturen og målsaki, og gjeng motviljut med på å godtaka sume svært fåe endringar i målet (rettsskrivingi 1907). På Vestlandet ser truleg byaristokratiet også med strenge augo på at det folkelege bytalemålet eksplanderar, men byfolki her er er vane med å hevja seg yver bondealmugen, og hev den same haldningi andsynes arbeidarane.

I Bjørgvin vert det um å gje å få banka inn det norske formverket i arbeidarane, so at dei kann innbillast at talemålet deira er i samsvar med skriftmålet. Sosialiseringi og assimileringi av dei bygdefolki som kjem til byen, er like fullt ikkje gjort på ein aettled. Det er fyrst og fremst borni til foreldre utanifrå som skal gjerast til gode byfolk. I Bjørgvin vart alt som var halvbondsk mobba. Det var kanskje ikkje alltid so lett å vera frå landet, men det var endå verre å freista vera bymenneske utan å få det til. Halvstril er framleis noko av det verste du kann vera i Bjørgvin, vel å merka so framdu bøygjer deg for spott og skjenn.

Austland og Vestland

Måltihøvi andre stader i landet hev nok òg vore markerte, men det er vel fyrst og fremst Austlandet og Vestlandet som skil seg, av di det er dei landslutanane som serleg slæst um å ha den landsdekkjande måluppfatningi. Når folk på Vestlandet tek til å strida for det norske målet og når det er so fåe hindringar for ei norsk målutfalding på Vestlandet, vert det i ein viss mun underordna at vestlandsbyane kjempar innbite for det norske målet.

På Austlandet vert vel kampen meir umfattande millom hovudstaden, Oslo, og distrikti. Det er i Oslo me finn det talemålet

som storbøndene hev høgast vyrdnad for. Og det er Oslo som gjer krav på å vera den nøytrale og internasjonale byen til skilnad frå byane i resten av landet. Det er på Austlandet at bøndene hev vore mest underkua og er minst huga på å yppa til strid. Ein vestlandsbonde kunde til tider tora segja kva han mente um ein talsmann for det norske målhopehavet, for han hev eit individuelt (ikkje eit reint klassemerkt) tilhøve til den det gjeld. Og frendar og bygdefolk vilde meir og mindre stydja han. Ein austlandsbonde kunde derimot risikera sosial utstøytning um han ikkje fylgte det den nasjons- og kulturberande eliten vilde.

Austlendingane vinn auka sosial- og nasjonsberande vilje etter kvart som dei samlar seg i arbeidarorganisasjonar. Dei byrjar reisa seg som einskildmenneske. Utetter 1900-talet vert dei folkelege innslagi i austlandsmål føri meir rådrikne. Det norske målet lyt godtaka visse brigde i 1917. Men tiltaket med jamstelte former i norske målet vert mykje mislukka (sjå Indrebø «Kva er målreising» sida 152 og 153.)

Det er karakteristisk for målinteressa til arbeidarførarane på Austlandet at det fyrst og fremst er norske målet som skal brigdast. Det er klårt at det norske målet måldanningidealet stend sterkt yver heile landsluten, i både by og bygd. Bak bokmålet stend resurssterke personar som gjer krav på å representera det einaste naturlege målidealet.

Vestlendingar held på målet

Stoda på Vestlandet var opnare. Her var bygdemåli so å segja kvar manns eiga. Vestlendingane fekk betre høve til å setja seg inn i målføri elles i landet og kunde gje seg inn i målføri elles i landet og kunde gje meir edruelege og sjølvstenduge vurderingar av vanlege folks talemål. Medan folk i by og bygd i andre landslutar uppdragda at dei kunde snakka fritt utan å vera bundne av det norske talemålsidealet, uppdragda vestlendingarne at dersom dei heldt seg til det høgnorske daningsidealet, so samla dei dei norske dialektane i ei norsk folkemålsdanning. Det nyttar ikkje for nokon frå det norske målhopehavet å tvinga ein vestlandsbonde burt ifrå det han såg som det norske målet. Samnorskagitasjonen bei aldri retteleg på vestlendingane, for dei var grunnfeste i eit nasjons- og kulturberande talemålsideal. Sjølve vestlandssamfundet tvinga fram og bar fram det norske målet når det mest galdt um å gje det, endå um sume riksmafolk freista leggja kjeilar i vegen.

Det er grunn til å tru at byinnflyttarane til

Til s. 9

vestlandsbyane var uviljuge til å leggja um talemålet sitt. Det var jamvel so at sume snakka dialekten sin lika autoritetsfullt i byen som på landet. Difor hev dei vel halde på so mange norske målinnsLAG i bymåli på Vestlandet. Like fullt kann vel ein og annan tru at at det er fleire bygdemålsinnsLAG enn det røynleg er, for dert er stor formell skilnad millom norskdansk talemål og vanlege folks talemål i denne landsluten.

Austlandsmålet norsk

Den formelle skilnaden millom det norskdanske talemålet og det folkelege talemålet i bygd og by kann verka mindre på Austlandet. Det er likevel grunn til å minnast at både bymåli og bygdemåli hev norske røter som gjeng attende til gammelnorsk og som fylgte med inn i millomnorsk og nynorsk. Dei austlandske målføri hev halde uppe alle vesentlege målmerke som det norske målet byggjer på.

Rangdømd målstoda

Den hådlege og fåkunngi umdømingi av norsk måltifang, hev fenge mange til å døma rangt um den røynlege målstoda. Gjenom undervising og lærebokskriving hev den «norskdsanske skulen» innprenta i folk at dialektane berre er ein annan måte å uttala det norskdsanske målet på. Det er sjølv sagt lett å klandra den norskdsanske skulen for å sjå for perfert på det norske målet, men det hjelper oss målfolk fint lite å gjera det. Det er me sjølv som må kjempa fram endringar i folks måluppfatning. Det er ikke lenger nokon som steller spursmål ved um dialektane er norsk folkemål. Det er like fullt mange som undrar seg yver kvifor dei norske dialektane hev fenge eit so stort råderom når dei berre er ein annan måte å uttala det norskdsanske målet på.

Målet til ein nasjon skal vera samlande og identitetsskapande. I Noreg må skriftmålet kodast um fyrr det kann verta akseptera av dialektane. Skriftnålet samsvarar ikke med talemålet. Dialektbrukarane vert leide av å sitera frå det norskdsanske skriftmålet, og dei byrjar taka upp i seg ord og uttrykk ifrå dette målet. Problemet med skriftmålsharmoniseringi vert at dei norske dialektane ikke hev same ordleidingsmåte og setningsbygnad som norskdsansen. Det vert soleis jamt sett krav til at det norskdsanske skriftmålet skal vera naturleg og folkeleg. Det norskdsanske målhopehavet hev vorte tvinga til å taka umsyn til kravet, men det hev freista å halda det samlande norske målet og serskilt eit norsk målhopehav utanfor.

Språkrådet

Offisielt heiter det seg at Norsk språkråd

skal fremja tilnærming millom målformene, men det norske målet hev i mange samanhengar vorte beint vanaka. Dei hev ynskt og ynskjer framleis å halda målstriden mest råd burte ifrå folks kvardagsliv. Noreg skal helst vera eit land utan strid um kva som skal heita norsk mål, meiner dei visst. Gjenom å nøytraliser standpunkt til aktørane i målstriden hev dei trudd at dei skulde sleppa ein ny målekspansjon. Når målfolk og målrørsla vert tappa for visjonar, so fær ein fred, kann sume ha tenkt. Det hev langt på veg synt seg å vera rett.

I dei siste 100 åri hev det likevel synt seg å vera eit problem å definera kva som er fint norsk mål. Den norske nasjonalitetsoppfatningi hev synt seg å vera tufta på ei upphøgjing av lokale skikkar og sedvanar til nasjonale skikkar og sedvanar. Sjølv grunnlaget for det norskdsanske målhopehavet hev vore å skaffa seg kontroll med dei lokale tradisjonane kring i landet. Største problemet hev dei havt med dei umrådi som hev havt den sterkeste måltradisjonen og den mest innbitne norskdomsviljen. Det er ikke for inkje at det vert hovora yver husmannskost og husmannstradisjonar når det norskdsanske målhopehavet kjerner seg audmjuka yver at det ikke fær definera lokale tradisjonar innanfor sin eigen estetiske målsfære.

Det er teikn på veikt samhald i folket når det i mangt let seg styra av ein framand måltradisjon, og ikke let dei lokale måltradisjonane i by og bygd få gå opp i ein nasjonal måltradisjon. Folk lyg um sin eigen måltradisjon når dei hovrar yver det norskrøtte målet, samstundes som dei hev større sosial samkjensla med dei som snakkar dialekt enn med dei som snakkar normalisera norskdsansk. Det er fyrst ved å gå opp i det høgnorske målhopehavet at ein dialektbrukar kann verta sann mot sitt eige talemålsgrunnlag. Fyrst då kann ein læra seg til å forstå og respektera den måltradisjonen som både det norskdsanske og det norske målet stend for.

Byidentiteten må få utvikla seg både innanfor det norske og det norskdsanske måldaningsidelet. Byfolk lyt verta medvitne um at dei målmerki som finst i dei breide bymåli er ein lut av det estetiske grunnlaget som bind saman lokale tradisjonar i by og bygd, og at det norskdsanske målhopehavet hev makt til å definera burt den regionale og nasjonale samanhengen og kontinuiteten i tilhøvet millom bygdemål og bymål. Den likesæle målpolitiske haldningi som Norsk språkråd stend for, er avaldra. Det einaste Språkrådet kann få gjort, er å halda målfolket og målrørsla i sjekk, medan dei gjer knebøyg for det norskdsanske målhopehavet.

Høgnorsk bymålsvokster

Språkrådet hev vore eit kvitvaskingsorgan for dei som vilde tvinga fram eigne målpolitiske standpunkt på kostnad av andre. Det er ikkje rart at smånorsktilhengjarar (mange av deim), samnorskfolk og riksmafsfolk hev kunna vore samde um at høgnorsken og høgnorskfolket skulde haldast utanfor. Det høgnorske målet kunde koma til å avdekkja pinsame sanningar um målpolitisk intoleranse. Høgnorsken kunde koma til å opna for ein gamal kultur, ein kultur som lever vidare den dag i dag. Det kulturlivet som kann knytast til det høgnorske målet er eit kulturliv som ikkje 'let seg rikka av bakstrevurar og måltynnarar. Til dette kulturlivet høyrer litteratur av høgnorsknære forfattarar som Uppdal, Vessaas og Duun. Det er ei målform som gjev mening til målutviklingi i byane og som gjev dei breide bymåli tilgang til det høgnorske estetiske grunnlaget.

Den høgnorske målformi er revolusjonær. Ho lyfter folkemålet fram til den same autoritetshøgdi som det norskdsanske målidelet. Ingen kann gjera narr av høgnorsken fordi han er fin. Det er snarare tvert um dei som er med i eit komande sterkt høgnorskt målhopehav som kann mobba det norskdsanske målhopehavet med å fortelja kor fint mål dei hev.

I kampen for det høgnorske folkemålet kann me spyra som me gjorde i innleidingi: Hev me utvikla ein sams byidentitet i Noreg? Det er kring dette spørsmålet me lyt sirkla, um me skal vinna fram andsynes det tilstivna Språkrådet.

«Attersyn» kjem att

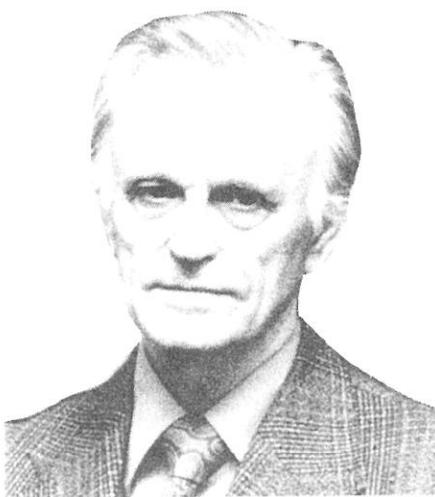
Sjølvbiografien til presten og skalden Anders Hovden (1860-1943), *Attersyn*, kjem ut att i år (i kommisjon hjå Samlaget), etter at boki lenge hev vore utseld. Det er ei fritalande bok, opi og beintfram, med upplevelingar og hendingar som må kallast historisk forvitnelege, ikke minst det som knyter seg til 1800-talet og skildringane av møte med mange namnkjende personar. Anders Hovden var frå Hovdebygda i Ørsta på Sunnmøre, sambygding med Ivar Aasen, som òg hjelpte den unge Anders Hovden i studentdagane i hovudstaden.

Me hev ikke sett den nye utgåva av *Attersyn* enno, og me vil tru at mange med oss ser fram imot å få boki i hende.

Den nye utgåva er innbundi, les me, og prisen er 230 kronor.

Stå vakt um storverket åt Ivar Aasen

Av Alv Askeland

Ein kann visst enno uppleva at ei einskild røyst på eit Ivar Aasen-møte manar til loyalitet og velvilje mot a-målet.

Då må eg koma i hug eit ord rektor Severin Eskeland sa til meg i ein samtalé eg hadde med han på tomannshand: «Eg (S.E.) var visst den første som tok til orde for at dei som nyttar a-mål òg måtte godtakast innan målrørsla. Men eg drøynde ikkje den gongen um at a-målet skulde nyttast til å riva upp og leggja øyde storverket åt Ivar Aasen.»

Dette ordet av hovdingen Severin Eskeland hev eg aldri gløymt.

I fleire år vart eg på målmøte vitne til den seige og vyrdelege kamp som professor Knut Robberstad førde mot professor Sigmund Skard og hans flokk som freista å gjera a-målet einerådande innan norsk målrørsla.

På årsmøtet åt Noregs Mållag i Bø i Telemark møtte eg som utsending frå eit mållag her vest. Kann henda var eg ein målsmann for Vestlandske Mållag.

Der var då kome nytt styre i Noregs Mållag. Styret sat noko dominerande på ei scena under møtet.

Programmet for årsmøtet var *so* upplagt - viste det seg - at no her på dette møtet skulde Aasen-målet knekkjast og gjeraast makteslaust - og drivast ut av aktuell målstrid og målpolitikk. Frå no av skulde a-målet gjeraast einerådande innan målrørsla.

Årsmøtetalen var ein professor i «norsk». Han skulde lovprisa a-målet - og døma Aasen-målet ned og nord.

Eg vart meir og meir heimlaus under fyredraget.

Men det rann i meg at her laut ein taka kampen upp. Her kunde ein ikkje forlata valplassen fyrr ein hadde fenge sagt kva ein meinte.

Då debatten tok til - straks etter at fyredraget var ført til endes - melde eg meg med ein gong på debattlista. Truleg var eg nummer to som kom upp på talarstolen.

På standande fot la eg då ut um at storverket åt Ivar Aasen var den dyraste folkearven som folket vårt åtte. Det var mi fulle yertyding at denne arven var umissande. Og norsdomsfylkingen er av lagnaden utvald til å taka vare på denne dyrd - og odla han og dyrka han.

Fær no denne arven leva og veksa i folket, so odlar han folket og lyfter det mot større åndshøgder.

Denne arven er eitt med folket - og vil alltid vera eitt med folket. Og han skaper sjølvstende og kvalitet i folket.

Ivar Aasen og det storverk han skapte,

var komen i - um ein vilde at Aasen-målet framleis skulde hava fotfeste og ståfeste innan Noregs Mållag.

Då debatten tok slutt innan middagsykti, sette formannen straks framleggget mitt under votering.

Kvífor var han so rask i snuen? tenkte eg med meg sjølv straks eg høyrd ord um votering so på raude rappen. Var det for i ei handvending å kvitta seg med ein opponent til heile møteopplegget?

Han kjende nok møtelyden betre enn meg. Og han var vel gjerne trygg på at møtelyden vilde blåsa meg og framleggget mitt ein lang marsj - so mine tankar og ord fauk på skrapheugen.

Men so hende noko som var heller uventa for mange - kann henda for dei fleste.

Det synteg seg ved avrøystingi at der var fleirtal i salen for mitt framlegg. Ja, formannen røysta òg for dette framleggget når det bar til stykket.

Det var i grunnen ei underleg uppleveling - for meg og for mange.

Knut Robberstad, min gamle og kjære lærar i Kyrkjereitt, var òg i salen. Han kom no burt til meg - og sa nett desse ordi:

Du tala vel!

Dei ordi gjorde meg godt! - og eg hev aldri sidan gløymt dei.

Men - der kom eit men:

Ei heil fjöld i salen kjende seg visst noko skaka.

Det var tillaup til litt uro i salen etter fyremiddagsmøtet og avrøystingi. Ein uppdaga mange kvasse augnekast. Armar svinga og veifta i lause lufti. Ein merka at sume *før yver kvarandre* og hogde etter kvarandre med ord som ikkje var milde og blanke. Det såg ut som der var dei som truga sume som munde hava gjort noko gale.

Då ettermiddagsmøtet vart sett, spratt ein kvinneleg representant i styret for Noregs Mållag upp som ein pakkeball ifrå sin sess uppå scena.

Ho kunde forklåra at under avrøystingi nett fyre middagykti hadde mange halvsove - so dei var ikkje vakne nok til å vita kva dei røysta for. Enno mindre var dei kläre nok til å skyna kva røystingi førde med seg.

Difor vilde ho no krevja at det vart halde ny avrøysting - so folk kunde få syna kva dei meinte. Fyrste røysting måtte då reknast som ei prøverøysting - etter hennar skyn.

Det som kom fram her, måtte vel vera ei grov undervurdering av møtelyden?!

Til s. 11

Frå s. 10

Dessutan var der dei som visste og fortalte at det gjekk beint *imot* vedtekten for årsmøte i Noregs Mållag å halda to avrøystingar på same årsmøte i same sak og yver same framlegg.

Men like fullt kunngjorde formannen ny avrøysting yver framlegget mitt.

Formannen som fyrste gongen var *for*-røysta no *imot*.

Hadde han òg sove eller halvsove?

Soleis fekk då dette årsmøtet vedteke at for framtid skulde Noregs Mållag berre arbeida for a-mål og motarbeida Aasen-målet og riva sund Ivar Asens livsverk og folkearven han gav oss.

Trugsmåli i middagsykti hadde nok fenge gjort sin verknad.

Sidan hev eg for min part aldri møtt på noko årsmøte i Noregs Mållag. Men eg hev funne frendskap og heimstadrett i Vestmannalaget og i Ivar Aasen-sambandet, i Vestlandske Mållag og i Norsk Måldyrkingslag.

*

Etter uppmoding frå sekretæren i Norsk Måldyrkingslag, Hallvard Bergwitz, fekk eg i si tid skipa til ein Ivar Aasen-ring i Sunnhordland. Hallvard Bergwitz meinte òg at Ringen burde meldast inn i Noregs Mållag. Og so vart gjort.

Men - då han som skulde representera Aasen-ringen i Sunnhordland på årsmøtet i Noregs Mållag i Ålesund, melde seg til møtestyret, vart han *nekta røysterett* på årsmøtet. Eit lag som hadde lemer i fleire bygder i Sunnhordland, var ikkje noko rettkome lag, vart det sagt.

Men Ringen hadde yver 50 medlemer - og det var medlemer som slett ikkje gjorde skam på Noregs Mållag - og som Noregs Mållag slett ikkje trøng skjemmast ved.

Det gale ved medlemene i Ringen og presten *Simon Nigar* som skulde representera Ringen på årsmøtet, var at dei alle var trugnø Aasen-vener.

*

Det hev ikkje vore lett å ha med Noregs Mållag å gjera. Og det hev slett ikkje vore lett å koma til rettes med a-målsfolk.

Det er òg sårt å tenkja på at a-målet først og fremst hev vore nytta til å øyda Aasen-vener - og einskapen i målrørsla.

A-målet er håle isen attende til daneveldet.

Men endå stend det trauste Ivar Aasen-folket vakt ved norskdomsvarden - og vakt um storverket å norskdomshovdingen Ivar Aasen.

Alv Askeland

Meld deg inn i

Ivar Aasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er ein landssamskipnad som hev til fyremål å berge og dyrka det norske målet på heimleg norsk og norrøn grunn i samhøve med verket å Ivar Aasen, varna det mot uppblanding, uppløysing og avgloyming, og trottug arbeida for at det til kvar tid og på alle umkverve kann vera ein fullgod ordleidings-reidskap for nordmenn.

Sambandet er ope for lag og einskildmedlemer.

Lagsfolk kann gjerne vera med i andre mållag.

Lagsskatt for einskildmedlemer 1993 kr. 50,-.

Postgiro 0814 20 27 209

Innmelding til kassastryren:

Ivar Aasen-sambandet

v/Torolv Hustad

Elvenesvegen 10 C

5050 Nesttun

Tlf. 05-10 15 32

Um Sykkel-VM

Jahn Teigen og Francesco Baccini, med hjelpe av Eddy Merckx, står for årets mest usmakelege plate.

«Wheels in motion», offisiell plate for sykkel-VM i Oslo, er akkurat like därleg og oppblåst som meisterskapen ho er offisiell plate for. Dette er gigantisk møy utan personlegdom, sjarm, smak, orginalitet eller serpreg. Jahn Teigen er rett mann til å hive seg på noko utan å blunke - berre det er betaling å få.

*

Ingen kjem til å hugse «Wheels in motion» om nokre veker. Låta - eit resyme av det minst vellukka innanfor tyggjegummipopen dei siste 20 åra - er komponert av Tore Aas, dirigent og komponist for Oslo Gospel Choir.

Teksten - like innhaldsrik som ei tom fyrstikkøskje - er resultat av eit samarbeid mellom Jan Groth, Jahn Teigen, Francesco Baccini og Dag Erik Pedersen. (Openbert eit uvanleg ufruktbart samarbeid).

*

Når sykkel-VM legg seg på dette kulturelle nivået, får eg stadfest alle dei mistankane eg lenge har hatt: Poenget er ikkje å vise fram det som kulturelt sermerkjær Noreg. Poenget er å minne om at Noreg finst, slik at ein kan trekkje enda nokre pengesterke turistar hit som kan leggje att ein god slump pengar for plastikkprodukt til grådige kremmarar. Og så gjev vi blanke i kva vi faktisk gjev turistane som kjem hit.

Vi driv ikkje med terningkast i Dag og Tid. Hadde vi gjort det, ville det likevel ikkje ha funnest ein terning med låge nok tal.

Audun Skjervøy i Dag og Tid

Odd Mork død

Kunstmålaren Odd Mork i Ørsta er brått død på reise i Tyskland. Han var nær 70 år gammal. Han var fødd i Ørsta, men budde for det meste andre stader, i Ulstein, Trondheim, Ålesund, og i Norfolk i England, til han for få år sidan busette seg iheimbygdi.

Odd Mork tok realartium i Volda, og han utdana seg til skipsingeniør. Han arbeidde i Ulstein og deretter var han tilsett i Skipskontrollen. Men han hadde òg ein annan givnad: Målarkunsti. Og frå han fylte 60 år vart han målar på heiltid. Han var også musikalsk, og spela piano og fele.

Som kunstnar var han impresjonist, og symbolbruken i bileti hans stengde stundom for tilskodarane som såg. Han måla sterke konfliktar, men òg ljose akvareller og vakre motiv med optimisme og glede. Ein allsidig og skapande kunstnar er burte, ein som levde intenst og med styrke.

Ludv. Jerdal

Småsogor

Av Arne Horge

2 (første lutten stod i nr. 6)

Etter at prest Thomas Broder Bircherod hadde hatt hjerneslag i 1722, tapte han ikkje si gode lune sjølv um han vart meir varsam i pengesaker og «som han tilforn hadde inklinered for sterk Drik, saa nu kvitterede han det ganske», som sonen seinare skrev. Men Thomas Bircherod var ikkje skuggeredd, for so lengje han levde, tok han vel vare på ei heil beingrind av ei kvinne frå Mecklenburg som hadde drepe barnet sitt. - Ogso utanum medisinen var lærde menn forvitne på anatomi og beingreinder, og dei fekk vera med kring anatomibordet. Me ser det i målarstykkjet frå 1636 av Rembrandt der det ikkje berre er medisinarar i lag med dr. Tulp og liket. Rembrandt var frå Leiden i Nederland, og dit drog mange danske anatomar i dei dagar for å studere, Thomas Bartholin, Niels Steensen med fleire, og tittelbladet til bartholinarane si handbok «Anatomia Batholiniana» syner ei anatomiscene mest dropande lik Rembrandt-biletet. Skal tru um det finst ein samanheng?

Du ser det, gode lesar, eg reknar dei fullt ut som mine eigne alle desse lærde danskane i sambandstidi, har me ikkje her i Noreg årlegt og reidelegt kjøpt og betalt dei! - Tycho Brahe, astronomen, t.d. fekk dei kongelege innkomone frå Nordfjord;

Ole Borch, lækjaren, botanikaren, latinaren, 500 Rdl. årleg frå ei norsk tollhamn! - På bergenstoget i haust vart det ogso tale um Nordfjord. Ein geitebonde fortalte at i hans ungdom fyre fyrste heimskrigen var det two måtar å laga nordfjordingar på, fyrst den vanlege måten, og dinest «kan du taka ei trepælingsflaska, fylle henne med sagflis og mige godt på henne, korke henne og setja henne i ein myrk og kald jordkjellar yver vetteren. Når du ved jonsokleite neste år tek henne framatt og skruvar korken av då pitlar nordfjordingane upp, og når dei sit på flasketuten so ropar dei: «Har du noko vegarbeid å oss her?» - Geitebonden var sjølv frå Sunnfjord og burde hatt greide på kva han tala um.

Etterpå stirde me på Hardangerjøkulen.

*

Eg har mange barndomar. Dei famlar seg attyver i tidi som tunne rothår gjennom svart sogemold. Men eg var barn i kjøtet under og like etter siste storkrigen. Då budde han Arnold Knudsen Småbrekka i stugo si tvert yver vegen for låven heime hjå oss, og avdi han Arnold stødt arbeidde i skogen hjå han far, vart det ikkje rekna for lauping um eg tok meg ein tur åt

honom. Eg var der tild. Han Arnold var ugift og upp i åri komen og budde åleine og hadde gode stunder. Han lærde meg um harastigar, snurusetjing, ikornjakt og knivsliping. Han synte meg korleis ein ladde heimelaga hagleskot, so laust at ikkje ikornskinni vart sundskotne, og so kosta dei mindre, og då eg orka å lyfte byrsa, fekk eg skjote sjølv. Og eg fortalte frå skulen um Abraham og Isak, Fadervår hadde eg lært av ho mor fyre eg kom åt lærarinna, og han Arnold fortalte meg korleis han kvar kveld bad Vår Herre skjerme huset og han sjølv

fra Ulve, Rotter, mange Mus, fra Høgen, Uglen, Tudsen, mig selv fra Drukkenskab og Rus det beder Arnold Knudsen. -

Han smilte og såg innyver i seg sjølv, og eg stirde ned, for kor liten eg var so visste eg at dei vaksne tala stygt um han Arnold avdi han stundom drakk seg agalaust full og kunde vera ei plage for folk kringum på gardane so lengje det vara.

Då eg vart halvvekstring og meir vidforug av meg, hende det eg råkte han Arnold ute i bygdi når han var full. - «Hått gut», skreik han til meg og var liksom lyslig, men snudde seg tvert burt og vilde aldri svalle. Heime var han som han brukte vera. Nokre gonger innunder høgtidene hende det han tok fram ei flaske curacao og skjenkte meg eit lite glas, og berre eitt, sjølv hadde han ein religion, sa han, som forbaud honom sprit. Han himla med augo då, og eg lo.

I eit rosesuma heng yver sengi stakk han kyrkjelydsblad, gamle jolehefte og avisor, og der fann eg fyrste gongen bladet «Coktail». Eg stal meg til å lesa det når eg trudde han Arnold ikkje såg det, for dette laut vera frodig synd, nakne kvende og forteljingar um slikt som elles berre kunde nemnast når det var tale um kyr og hestar. Eg kjem i hug ei av forteiingane, um ei manngalen vakker fransk dame på vitjing i Noreg. Ein fransktalande lektor gjorde seg fransk på alle måtar og tenkte han skulde nå i henne på det viset, men i staden vart det ein nordmann i lut og lærte utan eit fransk ord i munnen som fekk henne i sengi. - Når ho fyrst var i landet hadde ho slik hug på noko ekta norskt, sa ho, grunnlause etterlikningar var ikkje stort å bjode fram. - Seinare har eg funne ut at i kulturordskiftet er det framleis få som skjørnar dette.

HIV UT BOKMÅLET!

Det er kva Norsk Målungdom (NMU) meiner me skal gjera i dette landet.

Korleis me skal gjera dette kan **DU** lesa om i meldingsbladet åt NMU - EG.

EG kjem ut med seks nummer i året, og det kostar berre 120 kroner for ei årstinging. (*Medlemmer i NMU får bladet gratis*)

TING EG OG LES UM: grunnlaget for målreisingi, organisasjonsstoff, nasjonale spørsmål i andre land, målbruk og normaltalemål, friske ordskifte, og mykje meir for målinteresserte!

JA, eg vil tinga EG

Namn:

Adresse:

Poststad:

Send åt: Norsk Målungdom, Nordahl Bruns gate 22, 0165 Oslo, tlf: 22 36 40 43, Faks: 22 36 40 68

Frå vestmannasoga:

Helsingdikt til Henrik Krohn

Ved Jostein Krokvik

I Fraa By og Bygd. Maanadsskrift aat Vestmannalaget. nr. 6, 1. desember 1876, finn me eit dikt «Til Henrik Krohn på hans Sylvbrudlaupsdag den 23de Novbr. 1876». Av dette skynar me at Krohn, som no var 50 år, vart gift den 23. november 1851 med Hanna Kamstrup, som hev vorte kalla ei stillfarande og varm kvinne, musikkglad og ein dugande pianospelar. Ho stod saman med mannen i målstrevet.

Kjøpmann Gustav Kamstrup i Trondheim var bror hennar. Han tok seg av garden Stedje i Sogndal for systeri første bolken etter Henrik Krohn fall burt i 1879. Um han budde langt undan, var han trutt med i Vestmnnalaget, ei tid i stjorni. Han døydde i 1905, og han testamentera 5000 kronor til eit legat som vart «Henrik Krohn og Hustrus Legat til fremme af Maalsagen og det norske Maals Gjenreisning».

Helsingdiktet til Krohn på sylvbrudlalupsdagen skreiv den 28 år gamle Lars Holst (1848-1915), sisterson til Henrik Krohn, jurist og bladmann, politikar og ihuga målmann. Han skreiv mykje i Fraa By og Bygd, m.a. under merke «ls» og «L.K.», vart påverka av Fram-krinsen og høyrd til mennene bak dei fjørtoftiske bladi *Svein Urædd, Andvake og Fram*. Han gjekk vel soleis ikkje i takt med morbror sin alltid i målspursmål. Lars Holst vart medstyrar i Bergens Tidende, sjefsredaktør for Dagbladet og sistpå justissekretær i Kristiania byrett.

Til Henrik Krohn paa hans Sylvbrudlaupsdag den 23de Novbr. 1876.

*Idag so mangein Kjenning
i Stova glytter inn;
fraa kvar ein livsens Hending
stig Minne i dit Sinn.
Du fer no som i Draumar
det heile livsens Sned,
og mot din Livskveld flaumar
det alt med eit «Guds Fred».*

*Til Striden var du boren
alt fraa den fyrste Stund,
du saag, at Folkevaaren
spratt fram or Vetrablund;
det finst vel ein og annan
kring By og Dal og Fjord,
som minnest Ferdamannen,
hans kvasse, kloke ord.*

*Naar Kvende med sit Hjarta
kann fylgja i vaar Strid
verd alle Stunder bjarta
og tyngste Møda blid.
Du godt den Løyndom kjenner -
i fem og tjuge aar -
og endaa Elden brenner
so skirt som i din Vaar.*

*Idag so mangein Kjenning
dykk sender sit «Guds Fred»,
men i den fyrste Vending
er Noregs Framtid med.
Ho takkar fyr dit Yrke
og signar vænt din Draum:
no hev han Livsens Styrke
og stend i stridast Straum.*

L(ars) Holst.

*Til Bonden ut du maatte,
du saag so tankefull,
at han aaleine aatte
det beste Arvegull:
Paa Fedramaal han talar
den Gut or gomol Åett;
det Maal i Noregs Dalar
skal koma til sin Rett.*

*Du ofta las i Saga,
daa voks di varme Tru,
du saag i Draum det daga
med Skin af Heimdal's Bru.
Daa tok du til at kveda
i fagre Lundar ut
di væne, rike Gleda
ved Folk, ved Dal, ved Nut.*

*Du var so hæv ein Lærar,
ein Loos mot Framstegs Hamn;
men mest af alt deg ærar
og kransar vænt dit Nann:
deg sjølv du aldri vilde,
fyr deg det gjelde Sak,
du slog med Mannamilde
og var i Striden spak.*

*Men naar du myrk i Hugen
sat sturen og i Tvil,
naar magtlaus, sjuk var Dugen
ho stod der med sin Smil,
og hennar Tonebylgjar
dei kom i fager Flaum,
som reine, kvite Fylgjar
seg sekkte i din Draum.*

DAG OG TID Grundige og viktige
artiklar -
slik dei står skrevne i
Dag og Tid -
vert lesne og verdsette.
Folk skumles ikkje
Dag og Tid.
Dei les henne.
Dei har tillit
til henne.
Dei handlar.
Er det ikkje ei slik
avis du òg vil lesa?

DAG OG TID A.S.
Karl Johansgt.13
0154 Oslo
tlf.: 02- 11 14 55
Faks: 02- 41 42 10

JA, eg ynskjer å tinga Dag og Tid:

- 1/1 årstinging kr. 420,-
- 1/2 årstinging kr. 225,-

Namn:

Adr.:

Postnr.: Poststad:

Telefon:

Ubunden vekeavis

Heidersteikn for forsvarsinnsats

Pianistinne Sigrid Mohn, Bergen, er heidra med Heidersteiknet, som er den høgste utmerkjing frå Norges Forsvarforening. Heidersteiknet med diplom vart bore fram til henne på landsmøtet i Norges Forsvarforening i Steinkjer.

Det var presidenten, Thor Knudsen, som bar heideren fram. I statuttane heiter det at medalja vert gjevi til personar som hev gjort eit framifrå godt arbeid for fremjing av det fyremålet som Norges Forsvarforening hev. Millom dei som frå fyrr er heidra med denne medalja er general Sir Thomas Pearson, og av norske må

serskilt nemnast Gunnar Sønsteby, Terje Baalsrud og Paul Strand.

Sigrid Mohn er kjend for sin aktive innsats for forsvarsaki, ho var i mange år i styret for Bergens Forsvarsforening og er no med i representantskapen. Ho hev sterke politiske og kulturelle interesser, var lenge med i Bergen bystyre, og som varamann møtte ho mange gonger på Stortinget, vald av Høgre. Ho er aktiv og sers dugande pianistinne, og ho hev gjort ein stor innsats i styret for Edvard Griegs Troldhaugen, i Kunstnersamfundet i Bergen og i 17. mai-komiteen i Bergen der ho framleis er med.

L.J.

Når var NM-landsmøtet i Bø?

Alv Askeland var utsending på Landsmøtet i Noregs Mållag i Bø i Telemark, som han fortel um annan stad. Møtelyden røysta fyre matykti for jamstelling millom i-mål og a-mål, og røysta etter matykti motsett i same sak! Landsmøtet i Bø var i 1968. Saki fekk langvarande fylgjor. I 1970 i Ålesund braut vestmennene med NM på bakgrunn av den målblendingspolitikken som laget framleis stod for. Det millomliggjande landsmøtet i 1969, var i Øystese.

Avisliv etter dauden

Osloavisa *Morgenbladet* hev stade upp frå dei daude att, høyrer me, og det er ikkje fyrste gongen denne avisa freistar seg på ei uppstode. Ho heldt ut som dagsavis i den gamle stilens lenger enn lengst, med kunstig næringstilførsle og handspåleggjing, trass i at tingarane minka katastrofalt. Sidan enda ho i ei slags medvitsløyse, sovna inn og vart vekt, og surra rundt marknadsliberalistisk ei tid i armane på Hroar A. Hansen, med fleire bladstyrarar og fleire hamskifte.

Glansdagar med Libertas

Slik mange som ikkje er heilt unge hugsar *Morgenbladet*, til dømes frå 50-åri, stod bladet for den mest konservative greini av riksmaalsstrevet. Men bladet hadde òg eit visst ry for å taka kulturen på ålvor. Konservatismen galdt no elles ikkje berre det norskdanske målet; den næringsspolitiske samanslutnaden *Libertas* stod i si tid bak bladet, som vart rekna til den konservative ytterflanken i det meste. Dette var ingi ny stode. Konservativt hadde det vore frå 1850-talet, med bladstyrarar som T. H. Aschehoug, Chr. Friile, N. Vogt, C. J. Hambro, J. O. Gjerløw, R. W. Erichsen, H. Smitt Ingebretsen, B. Kildal og CC-majoren i *Morgenbladet*, Christian Christensen.

Radikal ungdom

Alltid hadde det likevel ikkje vore slik. Bladet vart grunnlagt av Niels Wulfsberg i 1919, som selde det til bokprentar Rasmus Hvid. I åri 1831 til 1857 styrde A. B. Stabell bladet og gjorde det til eit radikalt blad, hovudtalerøy for opposisjonen på Stortinget, med medarbeidarar som Henrik Wergeland og Ludvig Kristensen Daa.

Vekerblad

Bladet sovna i mai, det gjekk konk, og bladstyraren no, Truls Olaf Lie, kjøpte fallittbuet og gjorde det til helgablad, likevel med eit tysdagsnummer som berre gjeng til tingarane. På den måten vil han lokka lauassalskjøparar til å verta tingarar! Bladet skal leggja vekt på kultur og åndeleg djupboring, lydest det, og det let seg ikkje skräma av artiklar som ikkje er heilt stutte. Bladet skal ha 6-7 tilsette på heiltid, like mange på deltid pluss ei påventa lang rekkje med frilansskribentar. Bladstyraren treng 7000 tingarar. Er talet munaleg mindre ved årsskiftet, tyder det ny innsovning.

Jarl

makt

- * Mål og Makt er tidsskriftet til Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1993
- * Mål og Makt nr. 4/1992 har kome. Der finn du:

Det nynorske huset treng vøling av Ola Breivega
Om formatering av språk og folk av Olav O. Randen
Språkleg tradisjonalisme. Melding av K.E. Steffens: Mønstre i opplosning av Kjell Venås
Mytar og motmytar. Om "norsk" og "islandske" i sogetida av Lars S. Vikør

-
- Send meg M&M nr. 4/91 **Målrørsla: Feil farge til feil tid?**, 20,- kr
 - Send meg M&M nr. 1/92 **Bymål. Norsk kulturpolitikk**, 25,-
 - Send meg M&M nr. 2/92 **Talemål**, 25,-
 - Send meg M&M nr. 3/92 **Språk på Nordkalotten**, 25,- kr
 - Send meg M&M nr. 4/92 **Nynorsk vøling eller nynorsk bøling?**, 25,- kr
 - Eg tingar M&M i 1993 for 90,- kr og får nr 4/92 gratis

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send til: Mål og Makt, Nordahl Bruns gt. 22, 0165 OSLO

Garm d. y.:

Ord og røyndom

Sambandet millom ordi og røyndomen bak ordi er ei innfløkt og manglagd sak, dryfta av filosofar og anna glupt folk. I upphavet var ordet, les me i den umsette teksti i Johannesevangeliet i målbibelen, visst nok skrive med bakgrunn i gresk logosfilosofi - gresk djupenkjøring um ord.

No var det ikkje nett i ein slik kontekst me ville sjå på ordi og røyndomen. Her skal me ikkje so djupt. Tak no det serutvalde ordet *kontekst*, eit gammalt ord, røtt i latin, hjå oss med ein nyrunnen blømingsvår. Kontekstar flagrar som ugrasfrø i junivind. Tidlegare sa og skreiv folk noko slikt som *samanheng*, *tankesamanheng* eller *innhald* um alle kontekstane. Hev kunnkapen auka og ordbruket vorte meir visshøvt med kontekst? Å nei. Tvert um. Kontekst seger ikkje meir enn *samanheng*, og eit ord som samanheng skynar alle her i landet på flekken. Ordet kontekst skynar ikkje alle, og sume skynar det berre halvt. Ordbruket hev dermed vorte både uklårare og mindre visshøvt, jamvel um sume Erasmus Montanus-ættingar fær briska seg med halvlatinen sin. I vitskap som annan skap gjer norskordet samanheng god tenesta for nordmenn, endå til for lingvistar.

Ordet *agenda* som sume utruleg nok hev teke til å kjæla for, hev frå gammalt nærmast tydt ritual, men um det no vert brukta noko på sidelina, seger det ikkje meir enn *dagsorden*. Og dagsorden er i seg sjølv eit ringare, tyngre og meir slarkesamt ord enn det norske *saklista* eller *sakskart*.

Ord og røyndom?

Etter siste krigen var det ein som skreiv i eit blad og klaga for folks grove tankeløysa når dei sa *terting* i staden for det meir skånsame *tuberkulose*. Innsendaren hadde nok prøvt den nemnde sjukdomen, som var livstrugande den gongen og halvt førde til sosial avstengjing. Men tæring og tuberkulose tyder her på prikkene det same. Med all skynsemd for kjenslelivet til innsendaren, må me spyra kva for eit ord som straks opna augo for røyndomen, det dagklåre norskordet eller det meir ukåre og røykleggjande framordet? Sjølve innleget gjev eit eintydeleg svar. Noko liknande finn me hjå offentlege makter og andre som i det siste hev vraka det gode norskordet *vanfør* for einstyndande men ti gonger tyngre ord som *funksjonshemja* og *handikappa*. Er ordi valde for å gjera målet klårare? Nei, tanken må heller vera å dekkja til røyndomen med halvforstadne og lite visshøve kunstord.

Ord og røyndom er two ting. Frå Aasen og tidlegare hev det vore rekna for god gjerd å velja ord som på beste måte forklarar røyndomen. Og ord som so mange som råd er skynar. Avleggs gjerd?

Bøker frå Norsk Bokreidingslag L/L

Bøker 1992:

Sunnmørsgrammatikkane av Ivar Aasen

Fyrste samla vitskaplege utgåva av alle utkasti Aasen laga til grammatikken yver sunnmørsmålet. Syner korleis Aaen gjekk fram med systematiseringi. Hefta kr 180,-.

Gudlaug Nedrelid: I Ulvekjeften. Frisk og lovande debutdiktsamling. Hefta kr. 110,-.

Olav Sande: Segner frå Sogn. Samlingane til Olav Sande frå 1890-åri i samla utgåva. Ved Andreas Bjørkum og Jarle Bondevik. Hefta kr. 230,-.

Andreas Leiro: Rundsko og kvite leistar. Folkeminne og tradisjonstilfang frå Modalen og Eksingedalen. Utgjevne ved 100-årsminnet åt Andreas Leiro (1892-1977). Ved Bjørg og Jarle Bondevik. Hefta kr. 89,-.

Nokre skjønnlitterære bøker frå tidlegare år:

Edvard Alme (umsetjing): Sakespeare-sonettor. 1918. Hefta kr. 30,-.

« « «

Byron-kvæde. 1920. Hefta kr. 30,-.

Edvard Alme var merket til den vidkjende gamle vestmannen Edv. G. Johannesen. Få bøker att.

Alv Askeland: Kyrkjeljod. Salmar 1988. Hefta kr. 115,-.

Sturla Brørs: Det norske. Dikt 1979. Hefta kr. 65,-.

Åsmund Farestveit: Klårfjell. Roman 1975. I band kr. 80,-.

Åsmund Farestveit: Berserken og mor hans. Roman 1886. I band kr. 135,-.

Gunnar Gilberg: Sjå attum. Dikt 1989. Hefta kr. 80,-.

Ludv. Jerdal: Heimlandet dreg. Roman 1946. Einaste skjønnlitterære boki til Ludv. Jerdal. Nokre bøker att. Hefta kr. 45,-. I band kr. 65,-.

Liney Johannesdóttir: Kvinnavegar. Roman. Umsett av Sigurd Sandvik. 1987. Hefta kr. 95,-.

Odd. L. Køve: Innbjoding. Dikt 1986. Hefta kr. 80,-.

Jostein Krokvik: Det andre romet. Novellor 1987. Hefta kr. 95,-.

Jostein Krokvik: Rømlings fotefar. Ungdomsbok 1988. Hefta kr. 100,-.

Jostein Krokvik: Det gåtefulle tårnhuset. Barne- og ungdomsbok 1989. I band kr. 108,-.

Jostein Krokvik: Galgiholm. Dokumentarroman. I band kr. 150,-.

Olav Lavik: Strofer frå Strilelandet. Dikt 1976. Hefta kr. 65,-.

Olav Lavik: Enno skin so skir ei stjerne. Dikt 1979. Hefta kr. 65,-.

Olav Lavik: Audslegt rop mot bratt fjell. Dikt 1983. Hefta kr. 75,-.

Eigil Lehmann: Lilja i dal. Dikt 1981. Hefta kr. 75,-.

Eigil Lehmann: Atturljom. Dikt 1983. Hefta kr. 98,-.

Eigil Lehmann: Ettirrakstur. Dikt 1990. Hefta kr. 140,-.

Eigil Lehmann (umsetjing): Kormaks saga. Med islandsk og norsk tekst.

Teikningar av Asbjørn Brekke. 1984. Hefta kr. 120,-.

Olav Nygard: Dikt i samling. 100-årsminneutgåva med etterord av Conrad Clausen. 1984. I band kr. 145,-.

Magnus Næsse: Straum og etterbera. Roman 1986. I band kr. 150,-.

Annarias Skorpen: Takkesongar for heim og høgtid. 1979. Hefta kr. 45,-.

Ragnvald Vaage: Mannsemne. Forteljingar. Med teikningar av Magnus Hardeland. Andre utg. 1974. Hefta kr. 35,-. I band kr. 50,-.

Ragnvald Vaage: På botnen. Bitande roman. Ny utg. 1988. I band kr. 185,-.

Norsk Bokreidingslag

Postoks 2672 - 5026 Bergen-Møhlenpris

Postgiro 0809 3918844

Ting Vestmannen
til ein ven!

ISSN 0800-8647

RETURTILSKRIFT:
Vestmannen
6143 Fiskåbygd

God og rimeleg mat
får du på

Kaffistova til Ervingen

Torggarden, Strandkaien 2
 5000 Bergen

Chomsky og makthavarsensuren

For ei stund sidan sende NRK two program med den amerikanske lingvisten og mangunnige forskaren Noam Chomsky. Chomsky meiner at demokratiske samfund utøver tankekontroll. Dei som set regelverket for media, kontrollerar meininger og informasjon.

I eit røyntegn demokrati må kvar einskild ha fri tilgang til å dana seg sjølvstendige meininger, tankar og fyrestellingar. Chomsky meiner at media vil hindra ålmugen frå å verta nyfiken og arrogant. Dersom me steller spørsmål ved tankar eller oppfatningar som rører ved maktgrunnlaget til rådande samfunds-institusjonar, vil me møta massiv motstand. Media løynar og slører til faktiske tilhøve i samfendet, fordi dei fær studnad frå ein makteelite som avgjer kva som skal vera akseptabelt.

Chomsky skifter folkesetnaden inn i two grupper: dei som hev tilsyn med og styrer det kulturelle samfundslivet - ei gruppa på um lag 20% av folkesetnaden - og resten som tek imot kunnskap og oppfatningar gjennom den kulturelle og hierarkiske umverdi. Media treng å kontrollera dei 20% som utgjer den samfundsengasjera og kulturberande eliten. Dei som høyrer til denne elitegruppa må indoktrinerast. Eit Chomsky-sitat skal visstnok lyda slik: *Me lever av å gravleggja sanningar i eit indoktrinera samfund.*

Chomsky vurderar media utifrå ein propagandamodell. Kringkastingsfolk påverkar ordskiftet i media, dei avgjer emneval, og dei filtrerar den informasjonen som skal få koma fram. Dei fylgjer soleis propagandamodellen til Chomsky.

Ein grunn til å filtrera den informasjonen som vert utsend, er eigedomstilhøvi for media-institusjonane. Dei som lagar avis, veit at det er annonsørane og eigarane som tryggjer drifti. Avisredaksjonane held det for serleg viktig å ha og vinna fleire rike og velståande leesarar, for då kann dei

rekna med å få meir pengar ved annonsesal.

Chomsky slo fast at dess friare eit samfund er, dess meir frykt må makthavarane skapa til å rettferdiggjera sitt eige maktgrunnlag. Men Chomsky svartmålar ikkje stoda i media. Han meiner at vanlege menneske kann nyttja ut media ved å setja seg inn i kva for tilhøyrsla, avgrensingar og opningar som finst innanfor kvar einskild medieinstitusjon.

Chomsky meiner at makthavarane alltid vil ha trong til å legitimera at dei er autoritære og dominante. Me må gå til åtak på dei som ter seg autoritært og dominante utan å ha grunnlag for det. Me må avsløra illegitime makthavarar og gå til åtak på tilslørande ord og umgrep. Me må læra oss upp i intellektuelt sjølvforsvar, elles druknar me i meiningslaus informasjon, meiner Chomsky.

Lars Bjarne Marøy

Gunnar Lunde burte

Forfattaren Gunnar Lunde er død. Han var nær 50 år og var midt inne i ein sterk og aktiv forfatterskap.

Gunnar Lunde var fødd i Oslo, men kom til å leva den lengste tidi av sitt liv på Vestlandet. Frå han debuterte i 1967 med novellesamlingi «Flukten fra en flukt» kom det ei rekke romanar og novellesamlingar frå han. Av desse bøkene er «klovne-trilogien» (1979-81) rekna for eit hovudverk. Det er den vonde sirkelen i mannalivet han skildrar, dei mange uhepne som vert drivne ut i angst og vanskar av mange slag. Han skreiv levande litteratur, med sans for språk og stil. Og serleg nokre av novellone hans stend att som litterære perlor.

Ludv. Jerald

Målpolitisk forum?

Vestmannen høyrer at målfolk i Bergen og Hordaland emnar på eit målpolitisk forum. Målstriden held på å brigda seg, er det likt til, og det trengst ein sams møteplass for nye målpolitiske tankar og synsmåtar.

Bli Totalkunde hos oss!

**Konkurrsedyktig rente
og gode forsikningsordningar.**

Fokus Bank kan gi deg ein totalgjennomgang av din økonomi. Lån og innskot er viktige delar av familiøkonomien og våre løysingar er tilpassa din familiesituasjon.

FOKUS Bank